

Snežana Božanić¹, Milica Kisić-Božić²
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Odsek za istoriju
Primljeno: 1. 7. 2016.
Prihvaćeno: 8. 11. 2016.

doi: 10.19090/gff.2016.2.119-132
UDK: 929.52 Jakšići
94(497.11)"14"
Originalni naučni rad

O PRVOJ GENERACIJI JAKŠIĆA NA TLU JUŽNE UGARSKE – STEFANU I DMITRU U DELU RERUM UNGARICARUM DEKADES³

U radu se prati život prve generacije Jakšića na tlu južne Ugarske, Stefana i Dmitra, kroz analizu spisa italijanskog humaniste Antonija Bonfinija, *Rerum Ungaricarum Decades*. Fokusirali smo se na prvih osam knjiga četvrte dekade narečenog dela. Podaci o braći Jakšić su direktni, indirektni, a postoje i brojna zbivanja u kojima su uzeli učešće, a da o njima nema pomena kod pisca iz Askolija. Nemoguće je pisati o osvajanju Nađmihalja (1474) i angažovanju Dmitra Jakšića u tom događaju, a da se ne oslanja na Bonfinijevo kazivanje, koje je i poslužilo kao osnovni izvor svim potonjim istraživačima. Dmitar se eksplicitno pominje kao zapovednik barjaktara u ratu Matije Korvina protiv Poljaka (1474). Braća su učestvovala u bici kod Požežene (1476). Jakšići su dali značajan doprinos u borbama ugarskog kralja protiv Fridriha III, na tlu Austrije (1477). Iako detaljno opisuje ustanak Benedikta Vereša iz Farnaša u Transilvaniji, nemamo direktne podatke kod Bonfinija o Jakšićima. Međutim, na osnovu drugih izvora znamo da su bili prisutni i da je ubrzo nakon ove vojne akcije došlo do proširenja nađlačkog vlastelinstva. Po okončanju rata sa Česima (1468-1471), Matija Korvin je »po zaslugi darivao i uzvisio nemali broj saradnika«, među njima i Jakšiće. Vojno angažovanje predstavnika prve generacije Jakšića na tlu južne Ugarske je bilo znatno obimnije u odnosu na Bonfinijevo kazivanje. Susreću se u događajima vezanim za odbranu ugarske granice (1470-1471), značajan doprinos dali su prilikom opsade i osvajanju Šapca (1475-1476), ratu protiv Ali-bega u Banatu (1476), bitkama na Hlebnom polju (1477) i Uni (1483), pohodu na Srbiju 1481. godine. Smrt Dmitra Jakšića (1486) dovela je do značajnog zaoštrenja odnosa između Ugarske i Osmanlija, ali italijanski pisac o tom događaju ne svedoči.

Ključne reči: Stefan i Dmitar Jakšić, Antonije Bonfini, kralj Matija Korvin

*

Među prvacima Srba na prostoru Banata i Pomorišja u Ugarskoj, posle propasti srednjovekovnih srpskih država, ističe se porodica Jakšić. Njihov rodonačelnik bio je Jakša Breščić. Jireček navodi da se prezivao »Berščić« ili »Brežičić« (Jireček II, 1981: 389). Konstantin Mihajlović iz Ostrovice beleži da je despot Đurađ Branković

¹ snezana.bozanic@ff.uns.ac.rs

² milica.kisic.bozic@ff.uns.ac.rs

³ Rad je fazni rezultat projekta Ministarstva za prosvetu i nauku: "Vojvođanski prostor u kontekstu evropske istorije" br. 147002 D. koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

poslao vojvodu Jakšu sa 1 500 ljudi da učestvuje u opsadi Konstantinopolja 1453. godine. Prema autoru dela *Janičarove uspomene* on je bio »praotac onih Jakšića koji su u Ugarskoj bili«, pri čemu misli na Stefana, Dmitra i njihove potomke (Константин Михајловић из Островице, 1966: 128). On se, najverovatnije, može identifikovati sa vojvodom Jakšom (»Jacobus wayuoda«) iz pisma kralja Vladislava I Jagelonca (1440-1444) vlastima županije Spoljni Solnok i grofu Sikulaca od 4. XI 1442. godine, konstatuje Sima Ćirković (Ђирковић, 1970a: 79-82). Ukoliko se prihvati ova tvrdnja, otac ili »poočim« Dmitra i Stefana Jakšića se nalazio u službi ugarskog kralja Vladislava I kao zapovednik »kraljevskih Raca«, a 1452. je obavio diplomatsku misiju u Dubrovniku (ИЧН II, 1982: 377).

Porodica Jakšić, poput Belmuževića, pripadala je »starom plemstvu« među Srbima (Лемајић, 2006: 88). Nakon dolaska u Ugarsku, bili su najpre kapetani lakih konjanika (Lemajić, 1999: 55). Njihova delatnost je dala snažan impuls i podsticaj, piše Nenad Lemajić, »prvim preseljenjima značajnijih grupa Srba iz kojih je potekao novi starešinski sloj« (Лемајић, 2006: 88).

Od ugarskog kralja Matije Korvina, braća Stefan i Dmitar Jakšić, dobila su u drugoj polovini 1464. godine grad Nađlak (Nagylak) u županiji Čanad (Lendvai, 1896: 90). Borovszky i Stanojević smatraju da je darivanje izvršeno između 9. avgusta 1464. i 10. januara 1465. godine (Borovszky, 1900: 531, 559; Станојевић, 1901: 164). Ubrzo, dolazi do proširenja nađlačkog vlastelinstva. Dakle, oni su stigli na teritoriju južne Ugarske pre despota Vuka Grgurevića.

U daljem tekstu, analiziraćemo prvu generaciju Jakšića u Ugarskoj, kroz prizmu kazivanja italijanskog humaniste i pisca, Antonija Bonfinija, savremenika ugarskog kralja Matije Korvina (1458-1490). Fokusirali smo se na prvih osam knjiga četvrte dekade njegovog dela *Rerum Ungaricarum Decades*, koje predstavlja značajan izvor za istoriju Srba na prostoru južne Ugarske, za vreme vladavine narečenog kralja. Podaci o braći Jakšić su direktni, indirektni, a postoje i brojna zbivanja u kojima su uzeli učešće, a da o njima nema pomena kod pisca iz Askolija.

*

Iako detaljno opisuje ustanak Benedikta Vereša iz Farnaša u Transilvaniji, nemamo direktne podatke kod Bonfinija o Jakšićima. Međutim, na osnovu drugih izvora znamo da su bili prisutni u Transilvaniji i da je ubrzo nakon ove vojne akcije došlo do proširenja nađlačkog vlastelinstva.

Podaci o ustanku nalaze se u prvoj knjizi četvrte dekade, italijanskog humaniste (Kisić, 2013: 129-149). Njegov »inspirator« bio je Benedikt Ruf – »Benedictus Rufus Transylvane« (Bonfinis, 1976: 10). U konkretnom slučaju, reč je o Benediktu Verešu iz Farnaša. Autor je, po svemu sudeći, preveo njegovo prezime na latinski. Naime, – *véres* na mađarskom znači krvav, okrvavljen, crven, dok latinski pridev – *rufus*, znači riđokos, crvenokos (Divković, 1900: 935). Benedikt Vereš je bio imućan i »od velikog ugleda u ovoj provinciji« (Bonfinis, 1976: 10). Jedan od razloga izbijanja ustanka 1467. bila je Matijina reforma poreza izglasana u proleće, pomenute godine. Ugarski kralj je ukinuo »lucrum camerae« i »tridesetinu«, te uveo znatno

nepovoljnije namete »krunske komore« (*proventus fisci regalis*) i »krunske carine« (*vectigal sacrae coronae*) (Klaić, 1973: 90; Рокаи, Ђере, Пал, & Касаш, 2002: 162). Vođa ustanka je isticao da se »Matija od negdašnjeg kralja izmetnuo u tiranina« (Bonfinis, 1976: 11). Predlagao je da za kralja izaberu vojvodu Jovana, mudrog i moćnog potomka familije Sv. Đorđa »koja je u Ugarskoj vazda uživala izuzetno dobar glas« (Bonfinis, 1976: 10). Pošto je Matija sa uspehom okončao ratovanje u Transilvaniji, njegov »kolovođa« Ruf se »preselio u Poljsku«, konstatuje se u prvoj knjizi četvrte dekade dela *Rerum Ungaricarum Decades* (Bonfinis, 1976: 15).

Stefan i DIMITAR JAKŠIĆ se ne pominju među vojnim zapovednicima, kod Bonfinija, iako su učestvovali u suzbijanju pobune. Zašto su onda za Jakšiće bili važni događaji u Transilvaniji? Kralj Matija je u Šegešvaru, 2. XI 1467. godine, izdao povelju, pošto je »pomno razmotrio« u različitim prilikama »iskazanu odanost i vernu službu svojih izuzetnih podanika« Stefana i Dimitrija Jakšića od Nadlaka (»Stephani et Demetrii Jaxyth de Naghlak«) i dodelio im posede: Farnaš, Ivantelke, Valko, Ujfalvu, Kelečel, Donji i Gornji Žil (»Farnas, Iwanthelke, Walko, Wyfalw, Kelechel, Felsewfyld et Kezepsewfyld vocatas«) (Радоњић, 1923: 65). Dobra su se nalazila u Kluškoj županiji (»in comitatu de Kolos habitas«) i svojevremeno su pripadala Benediktu Verešu, koji je »izdao« ugarskog kralja. Posedi su dodeljeni Jakšićima i njihovim naslednicima jer su oni pokazali odanost prema »svetoj kruni Ugarskog kraljevstva« i Matiji »lično« (Радоњић, 1923: 65). Istog dana, nastala je i povelja kojom kralj naređuje »kluškom kartolu« da Jakšići budu uvedeni u posed »rečenih dobara« (Радоњић, 1923: 66). U njoj se ponovo ističe odanost srpskih velikaša i razlozi oduzimanja imanja Benediktu Verešu. »Bez ikakve smetnje i prepreke«, oni su uvedeni u posede. Tim povodom, izdata je povelja u Klužu, 26. XII 1467. godine (Радоњић, 1923: 67).

*

Uskoro izbija rat između tasta i zeta, Česke i Ugarske, husita i katolika, kraljeva Đorđa Podebrada (1458-1471) i Matije Korvina (Božanić, 2012: 415-425). Uz podršku pape Pavle II (1464-1471) i rimsko-nemačkog cara Fridriha III (1440-1493) Matija je objavio rat Česima, 31. marta 1468. godine. Namera ugarskog kralja je bila da zaštiti »hrišćansku zemlju od jeretičke pošasti« i iskoreni je (Bonfinis 1976: 20, 23). Italijanski humanisti navodi da su uz kralja ugarske bili Nikola Čupor, erdeljski vojvoda, Stefan Batori, palatin Mihailo, kapetan Blaž, Pavle Kinjiži, despot Vuk, Nikola Banfi, obojica nadbiskupa, Ivan Česmički i »niz drugih uglednih plemića« (Bonfinis 1976: 27). Rat je okončan 1471. godine. U njemu su aktivno učestvovali Jakšići od Nadlaka, koje Bonfini navodi pod »uglednim plemićima« (Bonfinis 1976: 27). Matijin tast se upokojio 22. marta 1471. godine (Fraknói, 1896: 240). Za novog vladara Češke izabran je 27. V 1471. godine Vladislav I Jagelonac (1471-1490), koji će kasnije biti i kralj Ugarske, pod imenom Vladislav II Jagelonac (1490-1516). Svečano krunisanje, sina poljskog kralja Kazimira IV Jagelonca – Kazimierz IV Jagiellończyk (1447-1492), obavljeno je u Pragu 22. VIII 1471. godine. Na samom kraju druge knjige, pisac iz Italije beleži da ugarski

kralj »nije dozvolio« da »njegovi saborci ostanu bez zaslužene nagrade« (Bonfinis 1976: 40). Posebno ističe hrabrost i požrtvovanost Stefana Batorija i despota Vuka Grgurevića. Potom dodaje, da »ni ostalima nije ostao dužan – nemali broj saradnika po zaslugi je darivao i uzvisio« (Bonfinis 1976: 40). Tom prilikom je despot Vuk Grgurević dobio »castello Feyczkeo« (Bonfinis 1976: 40). Stefan i Dmitar Jakšić su svojim vojnim angažovanjem doprineli pobjedi ugarskog kralja (Ивић, 1929: 17).

Jakšići od Nađlaka (»Jaksyth de' Naghlak«) dobili su, u ovo vreme, od kralja Matije, Telek, Bagd, Fečkeš i Feldvar (»Thelek, Bagd, Fechkes et Fewldwar«) u županiji Čanad (»in comitatu Chanadiensis«) (Thallóczy, & Áldásy, 1907a: 259). Protest protiv ovog darivanja uložio je Janoš (Jovan) Varjaši Teleki (»Johannes Waryasy de Telek, castellanus castri Munkach«) (Радоњић, 1923: 67-68). Varjaši je od 1469. bio kastelan tvrđave Munkač sa Janošem Temeškezijem (Ányos, 1927: 59-92). O njegovom negodovanju, vladara je pismeno izvestio 14. II 1472. godine prior leleskog kaptola Blaž (»Blasius prepositus et conventus ecclesie sancte crucis de Lelez«).

*

Sudbina je, piše Bonfini, nametnula Matiji »naporan život bez trenutka predaha« (Bonfinis, 1976: 49). Godine 1474. izbio je istovremeno rat sa Češkom i Poljskom, dok je Turski pritisak stalno bio prisutan. On navodi uzrok rata: »Ko bi, naime, tek tako ostavio po strani interese i položaj sopstvenog sina?« (Bonfinis, 1976: 49). Česi su uz ovacilje dočekali Vladislava, a potom ga i zvanično krunisali. Pisac konstatuje da se mladić »s pravom nije osećao ni kao tetararh, a nekmoli kao kralj«, budući da su Ugri držali priličan deo uže teritorije Češke i dve najbogatije provincije (Bonfinis, 1976: 49). Uskoro je izbio rat. Navodno, otac i sin su okupili oko 60 000 vojnika. Matija »nije klonuo duhom«, iako je jedva sakupio između 8 i 10 000 vojnika čiji su dobar deo činili odredi teške i lake konjice. Bio je rešen da se sa neprijateljskim trupama obračuna u Šleziji, što dalje od Ugarske.

U njegovoj pratnji se, piše Italijan iz Askolija, nalazio vojvoda Lovro, sin bosanskog kralja Nikole Iločkog, koji mu je bio drag »poput rođenog deteta«. Tu je bio i egerski biskup Gabrijel iz Breše, »Gabriel Brixienis Argiensis episcopus« (Bonfinis, 1976: 50).

Ne ulazeći u detalje ovog sukoba, ističemo da je kralj Matija poslao Stefana Sepeškog i Pavla Kinižija (»in Poloniam Stephanum Scepusiensem et Paulum Chinisium«) u pratnji najhitrijih konjanika da »poharaju, spale i opustoše što veći deo poljske teritorije« (Bonfinis, 1976: 52). Stigli su sve do Krakova. Uskoro su plemići sa obe strane počeli da zagovaraju rešenje u vidu pregovora i sklapanja mira. Pisac smatra da nije na odmet navesti imena plemića koji su se posebno (»inprimis«) istakli u pomenutom ratu: »Stephanus Scepuiensis comes, Paulus despotus et Iasich vexillationum prefectus« (Bonfinis, 1976: 59). Jakšić je prema tekstu bio zapovednik barjaktara. Sve ih je Matija bogato nagradio po zaslugama. Stefan Sepeški je dobio grad Trenčin (»Trincinio«). Opisani događaji odigrali u periodu od septembra do decembra 1474. godine. Primirje je sklopljeno 8. decembra 1474. godine.

Proučavajući *Hronike* grofa Đorđa Brankovića, Jelka Ređep je došla do zaključka da se njihov pisac opisujući pomenuti događaj u potpunosti oslanja na Bonfinija. U ovom ratu, od Srba su učestvovali »hrabri« i »mužanstveni« despot Vuk, knez Pavle Branković i Dimitrije Jakšić (Peđen, 1991: 208).

Aleksa Ivić, pozivajući se na Bonfinija, ističe učešće srpskih četa pod despotom Vukom i Dmitrom Jakšićem u ratu protiv Čeha. Pošto je u decembru 1474. okončao rat sa Poljacima, Matija je darivao zaslužne plemiće. On dodaje da je Vuk tada dobio Berkasovo (Ивић, 1909: 23; Ивић, 1929: 18). Dušan Popović samo kratko konstatuje da je Vuk 1474. dobio Berkasovo (Поповић, 1939: 166). Matija Mesić beleži da je Vuk u Sremu držao Kupinik i Berkasovo sa selima, što su tim gradovima pripadali (Mesić, 1869: 53-62).

Berkasovo se zasigurno nalazilo u posedu despota Vuka 1482. godine (Csanki, 1894: 269). Nije moguće na osnovu Bonfinija tvrditi da je Vuk dobio 1474. Berkasovo, jer on eksplicitno ne spominje ime mesta već samo darivanje u znak zahvalnosti.

*

Nemoguće je pisati o osvajanju Nađmihalja (1474) i angažovanju Dmitra Jakšića u tom događaju, a da se ne oslanja na Bonfinijevo kazivanje, koje je i poslužilo kao osnovni izvor svim potonjim istraživačima.

U međuvremenu, Poljaci su podigli dva utvrđena, »jedno na teritoriji Ugarske, drugo unutar poljskih granica – te odatle neprestano organizovali pljačke«. Matija je odlučio da 1474. godine osvoji utvrđenja Nađmihalj (»Nagmihal«) i Homona (»Homonnam«) (Bonfinis, 1976: 60). Vojsku je predvodio vojvoda Čupor (»Cuipor vaivoda«) a u »pomoć je pozvao Dmitra Jakšića, zapovednika barjaktara i lake konjice« (Bonfinis, 1976: 60). On im se pridružio sa 500 konjanika. Srpski vojskovođa je odmah detaljno obavestio o svim planovima. Prema saznanjima, piše Bonfini, Nađmihalj je bio »najtvrđe poljsko uporište« (Bonfinis, 1976: 60). Najpre su Ugri zarobili dva Poljaka. Zavezali su ih kanapima, da ne dojavu »izviđačima šta se sprema« (Bonfinis, 1976: 61). Pisac je detaljan u opisivanju sukoba. Ugarska vojska se sklonila u obližnju šumu i napravila zasedu. Iz Nađmihalja je izašlo 250 vojnika koji nisu ni slutili šta ih očekuje. Vrlo brzo su se našli u klopki. Bitka je bila žestoka. Pratila je opšta vika i metež. Većina Poljaka je stradala, a deo zarobljen. Prilikom opsade Nađmihalja, stradao je i vojvoda Čupor. U osvajanju su korišćeni kamenobacači i topovi. Deo Poljaka je nakon Matijinog dolaska obešen, a znatan deo udavljen u Dunavu. Tokom zime osvojena je i Homona. Bez korišćenja dela pisca iz Askolija pisanje o osvajanju Nađmihalja je nepotpuno.

O narečenim događajima, pozivajući se na Bonfinija i Engela, piše Aleksa Ivić (Ивић, 1929: 18-19). On beleži da je kralj Matija pozvao k sebi Dmitra Jakšića i poučio ga kako »prevarom« da dobije gradove od Poljaka. U prvi plan ističe zasluge Dmitra Jakšića i srpskih vojnika u zauzimanju Nađmihalja. Po njemu, Srbi su digli »užasnu viku, pa jurnuše na zbunjene Poljake« i skoro sve ih poubijaju. Uskoro su pali Nađmihalj i Homona. Ne pominje događaje u vezi sa vojvodom Čuporom.

Ovo kazivanje se donekle razlikuje od Bonfinija. Po italijanskom hroničaru, vojvoda Čupor je pozvao Jakšića a umesto isticanja srpske vojske, on beleži da se »zametnula žestoka borba uz opštu viku i metež«. Dakle, kod Ivića pronalazimo i elemente koji se javljaju u *Hronika grofa Brankovića*.

Dušan Popivić, ističe da se Dmtar Jakšić proslavio kada je na prevaru uspeo od Poljaka da zauzme Nađmihalj u severnoj Ugarskoj i uništi poljsku vojsku, oslanjajući se na Bonfinija i Engela (Поповић, 1939: 207-208).

U monografiji »Grof Đorđe Branković i usmeno predanje«, Jelka Redep uočava veliki uticaj Bonfinija na pomenutog autora, prilikom opisivanja osvajanja Nađmihalja. Pomenuto utvrđenje su držali »leški razbojnici«. Branković najveće zasluge pripisuje Dmitru Jakšiću, koji je stigao na bojište nakon poziva kralja Matije. Na sličan način, poput Bonfinija, opisuje hrabrost vojvode Čupora. Vojvoda Jakšić se istakao hrabrom borbom. Dodaje da su »leški ljudi zarobljeni« i sprovedeni u »budimski pirc« (Peđen, 1991: 209).

*

U leto 1476. godine, odigrala se bitka kod Požežene, između ugarskih i turskih trupa. Prema kazivanju Bonfinija, Imre Nifor i Kepli Janoš, »hrabri prefekti i branitelji Beograda« su preko izvidnice doznali da je Ali-beg uz pratnju 4 000 najokretnijih konjanika prešao Dunav (Bonfinis, 1976: 64). Turci su »ognjem i mačem poharali teritoriju sve do Temišvara«, a deo stanovništva je odveden u ropstvo (Bonfinis, 1976: 64). Kralj Matija je hitno naloženo da sa svojim najboljim konjicama u dotične regije budu upućeni srpski despot Vuk, Albert i Ambrozije Nađ, branitelji Temišvara, potom Dimitrije Jakšić, hrabri Franjo Aristo, te trojica zapovednika barjaktara iz familije Doci – Petar, Emerik i Ladislav (»Lupo Mysie despoti, Nagh Alberto et Nagh Ambrosio, Iachsi Demetrio, Francisco Aristio, Dociis Petro, Emeriko et Ladislao«) (Bonfinis, 1976: 64). Na čelu desnog krila ugarske vojske nalazio se Petar Doci, a levo je predvodio Franjo. U sredini su postavili tešku konjicu i ispred njih odred od 50 konjanika. Ugarska vojska je nastojala da neprijatelja satera u sredinu i potom zatvori krilima. Shvativši da su opkoljeni, Turci su krenuli da beže ka Dunavu. Dobar deo njih se udavio u njegovim vodama. Ali-beg se, takođe, ukrcao u maleni čun kako bi izvukao živu glavu. Iako Bonfini i neki drugi izvori eksplicitno navode da je tom prilikom ubijen Iskender-beg, brat Ali-bega, on se sve do 1495. pominje kao živ (Зиропевић, 1971: 18).

Italijanski humanista beleži da je Ali-beg prešao preko Dunava sa 4 000 vojnika, dok u srpskoj historiografiji preovladava mišljenje, na osnovu podataka iz jednog pisma koje je prispelo u Veneciju, da je reč o 5 - 6 000 vojnika (Thallóczy, & Áldásy, 1907a: 469-479; Thallóczy, & Áldásy, 1907b: 269-270; Bonfinis, 1976: 64; Калић-Мијушковић, 1967: 196; Dinić-Knežević, 1975: 12). Većina istraživača kod nas, baveći se uzgred ovom bitkom, spominje da su u njoj učestvovali despot Vuk, Dmtar Jakšić i braću Doci (Калић-Мијушковић, 1967: 197; Klaić, 1973: 127 Dinić-Knežević, 1975: 12). Aleksa Ivić je najdetaljniji u opisivanju toka i ishoda bitke, pri čemu se oslanja na delo italijanskog pisca (Ивић, 1909: 25).

*

Rat između Matije Korvina i Fridriha III, zvanično je objavljen 12. VI 1477. godine (Fraknói, 1893: 368-371). Fridrihovo priznanje češkog kralja Vladislava za izbornog kneza, poslužilo je kao povod za njegovo izbijanje (Rokai i dr., 2002: 165). Bonfini u petoj knjizi četvrte dekade, veliku pažnju posvećuje ovom sukobu. Detaljno piše o sastavu vojske i njenim vođama. Tu se nalaze važni podaci za srpsku historiografiju. Kralja Matiju su pratili najugledniji onovremeni plemići i velikaši. Stefan Sepeški (»Stephanus Scepusiensis«), »zapovednik hrabar i od poverenja«, predvodio je 1 000 teških i 500 lakih konjanika (Bonfinis, 1976: 81). Tu su bili »Pavle Kiniži (Paulus Chinisius) sa okretnim odredom, Nikola Banfi (Nicolaus Banffii), braća Jakšić (Iasich), Petar i Emerik Doci (Petrus Emericusque Dochii) na čelu barjaktara« (Bonfinis, 1976: 81). Za despota Vuka Grgurevića beleži da je »ličnost izuzetne neukrotive snage i postojanosti, koga neretko pominju kao jednog od kraljevih najbližih saradnika« (Bonfinis, 1976: 81). Od vojskovođa, beleži još Bertolda Elderbaha koji je bio »neobično hrabar i odvažn čovek« i vojvodu Lavrencija.

Matijin vojni logor je bio trojakog sastava. Činili su ga Česi, Ugari i Rašani (»Bohemii, Ungari, Rasciani«). Češke trupe činili su odredi teške konjice i pračkaši na konjima, Ugari su bili podeljeni na tešku i laku konjicu, a »Rašani su imali isključivo laku – barjaktare« (Bonfinis, 1976: 81). Pešadiju su činile sve narodnosti. Na samom početku rata osvojeni su Trauterstrof (»Trauterstorphum«) i Peterstrof (»Peterstorphum«). Pisac se potom osvrće na način ratovanja srpskih vojnika. Ovaj podatak se često prenosi u domaćoj literaturi. Srbi su »na svojim brzim i okretnim konjima izvršili invaziju na ovostranu Austriju«. Iako stanovništvo nije pružalo otpor oni su »bespoštedno pljačkali, palili sela, ubijali ljude bez obzira na pol i godine«. Oni su »sejali smrt« gde god da su se obreli. Kako bi se na što lakši način dokopali plena »radije su se odlučivali na pokolj nego na zarobljavanje«. Pustošili su »ognjem i mačem« sve pred sobom i »poharali crkve« (Bonfinis, 1976: 81-82). Gradovi koji su se našli na putu vojske redom su padali, i uskoro su stigli u regiju Kremsa i Štajna (Bonfinis, 1976: 84-85). Mir sklopljen u novembru 1477. godine, potvrdio je najpre Fridriha III a potom 18. XII 1477. kralj Matija (Fraknói, 1893: 376-377).

Dužnost nam je na ovom mestu da se osvrnemo na jednu zabludu u historiografiji koja je razrešena početkom prošlog veka. Đorđe Sremac u »Poslanici o propasti Ugarskog kraljevstva« donosi podatak da se Dmitar Jakšić pod Bečom, hrabro sukobio sa jednim nemačkim vitezom, koji je stalno izazivao Ugre (Сремац 1987: 14-15) Za ispunjeno obećanje dobio je na dar tvrđavu Korođ od kralja Matije, nastavlja kapelan Lajoša II (1516-1526) i sekretar Jovana Zapolje (1527-1540). Ovu tvrdnju je prihvatio Ilarion Zeremski (Zeremski 1908: 60). U nauci je Sremčevo kazivanje odavno osporio Aleksa Ivić (Ivić 1908: 686-690). Bonfini u prvoj knjizi pete dekade dela *Rerum Ungaricarum Decades* piše o sukobu Jakšića (»Jakzits«) sa Tatarinom kod Košica, u jesen 1490. godine. Reč je Dmitru Jakšiću, predstavniku druge generacije ove ugledne porodice u Ugarskoj. On je bio sin vojvode Dmitra i

Jele (Jelene). Borio se na strani Vladislava II, protiv njegovog brata Jana Olbrahta. Pray nas informiše da se »Demetrius Jaksitzius«, zapovednik konjice, sukobio sa Tatrinom i odneo pobjedu kod Košica (Pray 1767: 216).

Pomenuti grad Korođ - »Kórógy« Stefan i Dmitar Jakšić dobili su 29. juna 1476. godine od ugarskog kralja, dakle godinu dana ranije (Borovszky, 1900: 533, 557, 48; Thallóczy, & Áldásy, 1907a: 390). Posedi prve generacije Jakšića na tlu južne Ugarske, proširivani su i kasnije. Keredhaz - »Kerekegyház« je priključen nadlačkom vlastelinstvu 1480. godine (Borovszky, 1900: 534). Kralj Matija je Jakšićima od Nadlaka donirao u aradskoj županiji 16. januara 1486. godine Fenlak, Šerfežd i Farkaštelak - »Fellak, Serfesd és Farkastelek« (Borovszky, 1900: 554-555, 558; Thallóczy, & Áldásy, 1907a: 258-259).

*

Za turskog sultana Mehmeda II Osvajača (el-Fatih) Bonfini piše da je umro iznenada 3. maja 1481. godine, »nakon silnih zverstava i zločina počinjenih po čitavom svetu« (Bonfinis, 1976: 116). Postojala je osnovana sumnja da je otrovan, prema piscu iz Askolija. Uskoro dolazi do građanskog rata između njegovih sinova, Bajazita i Džema (Hammer 1979: 230; Мантран, 2002: 123-124). Matija se spremao da iskoristi novonastalu situaciju, kada mu je stigla vest da je jedan od Fridrihovich velikaša napao i opustošio gornju Ugarsku. Prema autoru iz Askolija, »kralja je duboko potreslo i pogodilo što zbog Fridrihove večite prevrtljivosti gubi ovako sjajnu šansu da se obračuna sa Turcima« (Bonfinis, 1976: 117). U delu pisca iz Askolija se ne nalaze podaci o ugarsko-turskim pregovorima koji su rezultirali sklapanjem mira između dva države, krajem 1483. godine (Рокаи и др., 2000: 171). Posrednik između Matije Korvina i Bajazita II bio je despot Vuk Grgurević (Стојановић, 1934: 487-489; Радојчић, 1954-1955: 349-350; ИСН II, 1982: 387-389; Митровић, 2004/2005: 63-83). Sklopljeno primirje je produženo 1486. godine.

Dugogodišnje ratovanje sa Fridrihom III rezultiralo je 1485. godine osvajanjem Beča (Bonfinis, 1976: 127, 128). U osvojeni grad, ušli su najugledniji ugarski i češki ratnici i velikaši. Pre najvećeg Matijinog vojnog uspeha, 16. IV 1485. upokojio se despot Vuk Grgurević (Стојановић, 1927: 254, № 792, а, б, в, г). Smrt prvaka Srba na prostoru južne Ugarske, Bonfini ne registruje. Ono što je možda još zanimljivije po tadašnje ugarsko-turske odnose jeste pogibija Dmitra Jakšića. Zašto? Sredinom oktobra 1486. Matija je poslao Dmitra Jakšića (»Jaksics Demeter«) u poverljivu diplomatsku misiju kod sultana Bajazita II (Thúri, 1896: 4). Kao poslanik, imao je sve neophodne garante za bezbedan i siguran put. Od sultana je dobio mnogobrojne poklone, uključujući i »skupu odeću« (Thúri, 1896: 4). Na povratku, u neposrednoj blizini Smedereva, na Jezavskom mostu, smrtno ga je ranio 6. XI 1486. Gazi Mustafa. Ovaj događaj, konstatuje Sima Ćirković, doveo je dve države »na prag rata« (ИСН II, 1982: 445). Stoga, može da čudi što žustru i veoma ozbiljnu polemiku između kralja Matije i sultana Bajazita II Bonfini ne beleži. Sačuvano je pismo koje rečito svedoči o najdubljem protestu kralja Matije i pravdanju sa turske strane (Nagy, &

Nyáry, 18776: 376). Ovaj nemio događaj potvrđuje i savremeni turski izvor, pismo Vuka Kulučagovića smederevskom sandžakbegu Ali-begu (Зиројевић, 1971: 21). Da bi se opravdao, Bajazit II je kaznio Gazi Mustafu i nalogodavca (Nagy, & Nyáry, 18776: 376).

U *Zamecima i izvodima iz letopisa* stoji da »pogibe Jakšić« na mostu Jezavskome (Стојановић, 1927: 120, № 277). Prema *Svodu svih letopisa (i zametaka) od smrti Dušanove*, Dmitar Jakšić »pogibe«, »prestavi se«, bi »ubijen« u Smederevu ili na mostu Jezavskome od strane Turaka (Стојановић, 1927: 255, № 798, а-г). U *Brankovićevom letopisu* stoji da je on »occiderunt« 1487. godine »ad partes Smederevenses« (Стојановић, 1927: 298, 1242). Njegov stariji brat Stefan, umro je u Beču, 5. I 1489. godine, prilikom boravka kod kralja Matije što neosporno svedoči o njihovim dubokim i bliskim vezama (Ивић, 1929: 28).

Pomno prateći izlaganje Bonfinija koje se odnosi na vreme pogibije Dmitra Jakšića, možda može da se stekne utisak i pretpostavi da je on bio pod snažnim utiskom događaja oko zauzeća Beča i akcija u vezi sa Bečkim Novim Mestom, te ovom diplomatskom sporu nije posvetio pažnju. Takođe, tu se već nalaze naznake skorašnje smrti kralja Matije, pa italijanski pisac navodi najrazličitija znamenja koja su nagoveštavala smrt jednog od najvećih vladara srednjovekovne Ugarske.

Smrću Dmitra i Stefana, nestala je sa istorijske pozornice prva generacija Jakšića koja je živela na tlu južne Ugarske. Ostavili su, iza sebe, mnogobrojno potomstvo. Njihovi naslednici su pripadnici »druge generacije Jakšića od Nadlaka«. Stefan je u braku sa Milicom (umrla posle 1506. godine) imao tri sina (Stefan, Marko, Dmitar) i tri kćerke (Jelena, Ana i Irina). Njegov brat Dmitar je bio oženjen sa Jelenom (Jelom), koja se upokojila 1500. godine. U braku su izrodili četiri sina: Jovana, Dmitra, Petra i Đorđa (Станојевић, 1901: 164-164; Ивић, 1929: 28-29).

*

Precizno i jasno formulisana tema rada nametnula je za analizu ona mesta iz IV dekada dela *Rerum Ungaricarum Decades*, u kojima smo naišli na direktan ili indirektan pomen braće Jakšić. Njihovo vojno angažovanje je bilo znatno obimnije u odnosu na Bonfinijevo kazivanje. Susreću se u događajima vezanim za odbranu ugarske granice (1470-1471), značajan doprinos dali su prilikom opsade i osvajanja Šapca (1475-1476), ratu protiv Ali-bega u Banatu (1476), bitkama na Hlebnom polju (1477) i Uni (1483), pohodu na Srbiju 1481. godine. Uočeno je da pisac iz Askolija, sasvim razumljivo ukoliko se ima na umu celokupan obim dela (45 knjiga), o pojedinim događajima piše kratko, ponekad u vidu informacije ili šablonski. Vladavina Matije Korvina bila je preplavljena događajima koji su dešavali na prostoru srednje i jugoistočne Evrope. U daljem tekstu, kratko ćemo se osvrnuti na neke od njih, kao karakteristične primere stila i načina opisa pojedinih istorijskih dešavanja kod Bonfinija.

Treća knjga dela *Rerum Ungaricarum Decades* donosi podatke o osvajanju Šapca. Pisac beleži da je »1475. započelo svake hvale i sećanja vredno osvajanje

Šapca« (Bonfinis, 1976: 61). Grad je pao 15. februara 1476. godine, nakon 33 dana opsade.

Priča o osvajanju Šapca predstavlja važan događaj kako za srpsku tako i za mađarsku istoriju. Pored Bonfinija, daleko važniji, precizniji i detaljniji izvor za događaje u vezi sa opsadom i padom grada, predstavljaju pisma Gabrijele iz Verone. On je bio egarski biskup, kraljev kancelar, direktan svedok događanja tokom januara i februara 1476. godine. Obaveštavao je papu o svim dešavanjima pod pomenutim utvrđenjem (Thallóczy, & Áldásy, 1907b: 388-389). Papi Sikstu IV pisao je sa bojišta i kralj Matija (Nagy, & Nyáry, 1877a: 338-339). Pomenuta pisma pomažu da se utvrditi precizna hronologija i rekonstruišu događaja pod Šapcom. Na pojedinim mestima, mogu se uporediti sa kazivanjem Bonfinija. Italijanski humanista ne govori o pokušaju Ali-bega da pruži pomoć turskim braniteljima Šapca (Thallóczy, & Áldásy, 1907a: 265). Njegove trupe su bile primorane na povlačenje usled uspešne akcije ugarske vojske.

Za našu historiografiju veoma je važno učešće despota Vuka u osvajanju Šapca. Interesantno je da ga Bonfini ne spominje. Međutim, on ne beleži ni druge istaknute vojskovođe, koji su se nalazili kod Zaslona, kao što je slučaj sa Dmitrom Jakšićem. Gabriel iz Verone i srpski letopisi ističu značajno angažovanje despota Vuka Grgurevića u pomenutim dešavanjima (Thallóczy, & Áldásy, 1907a: 265). Pored njih, hrabro su se držali Vlad Drakul i Pavle Kinjižiji. Iako u delu dosta prostora posvećuje borbama oko Šapca, na mnogim mestima pisac nije detaljan i precizan. Međutim, Bonfinijevo kazivanje o hrabrosti kralja Matije pod bedemima Šabca potvrđuju i drugi izvori. (Nagy, & Nyáry, 1877a: 335; Thallóczy, & Áldásy, 1907b: 389-390; Bonfinis, 1976: 61-62). Do sada, u našoj historiografiji najdetaljnije se pomenutim događajima bavio Sima Ćirković. Kritički koristi Bonfinija i konstatuje da je on »opisao uopšteno i prilično šablonski« poslednje borbe kod Šapca (Ћирковић, 19706: 98-101)

*

Kratke i sažete informacije o bici kod Une (29-30. X 1483) nalaze se u šestoj knjizi četvrte dekade dela *Rerum Ungaricarum Decades*. Oko 7 000 Turaka 1483. godine pljačkalo je i pustošilo područje Hrvatske, Koruške i Kranjske. Osmanlije su zarobile 10 000 ljudi. Na povratku, kod Une (pritoka reke Save) su ih presreli »despot Vuk, Bernardin Frankopan, Matija ban, te uspeli da ih poraze i preotmu sav plen« (Bonfinis, 1976: 123). Posebno naglašava hrabrost i doprinos pobjedi Bernardina Frankopana. Braća Jakšić su dala značajan doprinos ovoj ugarskoj pobjedi. Vjekoslav Klaić detaljno analizira ovaj događaj pri čemu se oslanja na pismo kralja Matije papi Sikstu IV od 6. novembra 1483, nepoznatog hrvatskog letopisca i hroničara Jakova Unresa (Klaić, 1973: 164-167).

*

U VI knjizi četvrte dekade, Antonije Bonfini je opisan tok i ishod bitke na Hlebnom polju, koja se odigrala 13. oktobra 1479. godine, na dan Svetog Kolomana (Fraknói, 1896: 282; Grotefend, 2006: 75). Pošto je kralj Matija čuo preko glasnika da se kod Smedereva okuplja mnoštvo turske vojske, izdao je naređenje Stefanu Batoriju, vojvodi i namesniku provincije Transilvanije, kao i Pavlu Kinižiju, poglavaru Temišvara i okoline, »da usmere svu pažnju na odbranu granica budući da će Turci svakog trena pristići«. Nemamo podatak o učešću Dmitra Jakšića u boju protiv Turaka, kod Bonfinija. Autor, pak ističe, da se vojska namesnika provincije Transilvanije, sastojala od »Ugara, Sekelja, Vlaha, Sasa te življa svih društvenih slojeva« (Bonfinis, 1976: 108) Nešto kasnije, navodi da je stradalo 8 000 Ugara i oko 30 000 Turaka a da je iz reke »izvučeno blizu 2 000 tela poginulih Sasa i Vlaha« (Bonfinis, 1976: 114) U prelomnom trenutku bitke, Pavle Kiniži je stigao na poprište. Poljski istoričar Johannes Longinus Dlugossius (Jan Dlu-goš) u Poljskoj istoriji (*Historia Polonica*) potvrđuje učešće Jakšića u narečenom boju. Navodi pored Batorija i Kinižija prisustvo »Iaxicz, genere Rascianus« koji je po njemu bio »hrabar čovek« ((Радоњић, 1913: 323)). Ugarski kralj u pismu papi Sikstu IV iz 1479. pominje da su zapovednici bili »Comes Stefanus de Bathor Vajvoda Transyvanus« i »Paolo Kinisi Generali Capitaneo« (I. Nagy&A. Nyáry 1877a: 394-395). Učešće Dmitra Jakšića u borbi protiv Osmanlija kod mesta Kenyérmező prihvata domaća i strana historiografija. Aleksa Ivić navodi da su trupe Pavla Kinižija i Dmitra Jakšića, u presudnom trenutku, doprinele sjajnoj pobedi (Ивић, 1913: 23). Franc Babinger detaljno opisujući tok bitke, navodi da su se u presudnom trenutku u bitku umešali Pavle Kiniži i odred od oko 900 Srba pod Dmitrom Jakšićem, »uz strahovitu dreku i buku bubnjeva« (Бабингер, 1968: 326).

Snežana Božanić, Milica Kisić-Božić

RERUM UNGARICARUM DECADES ON THE FIRST GENERATION OF THE JAKSIC FAMILY, STEPHEN AND DMITAR, IN THE SOUTHERN PART OF THE KINGDOM OF HUNGARY

Scrutinizing the work of an Italian humanist, the paper analyses the life of the first generation of the Jaksic family, Stephen and Dmtar, in the southern part of the Kingdom of Hungary. It focuses on the first eight books of the Fourth decade of *Rerum Ungaricarum* decades. The information on the Jaksic brothers are direct, indirect and there are also numerous events they took part in that are not mentioned in Bonfini's work. It is not possible to write about the conquest of Nadjmihalj (1474) without the aforementioned historical source, as it actually served as the main basis for all subsequent researches. Dmtar is explicitly mentioned as a commander of flag-bearers in Mathias Corvinus' war against the Polish (1473). The brothers also played an important role in the king's war against Frederick the Third in Austria (1477). Although he writes about the uprising of Benedict Veres in Transylvania in many details, Bonfini does not mention the Jaksic brothers directly. However, other sources confirm their involvement in this matter, as well as the expansion of the manor of Nadjhlak soon

after the military intervention. After the war with Bohemia (1468-1471), Matthias Corvinus „donated due rewards to his numerous collaborators“, including Stephen and Dmitar. They played an important part in the conquest of Šabac (1475-1476), the war against Ali-beg in Banat (1476), the battle of Kenyermezo (1477) and of the river Una (1483), although Bonfini does not mention these details directly. The death of Dmitar Jaksic (1486) caused an unneglectable deterioration of the relations between the Kingdom of Hungary and the Ottomans, but Bonfini does not mention it either.

Keywords: Antonio Bonfinium, Hungarian King Mathias Corvinus, the first generation of Jaksic family

IZVORI I LITERATURA:

- Ányos, L. (1927). Szilágyin Erzébet oklevelei. *Levéltári közlemények*, 5, 59-92.
- Бабингер, Ф. (1968). *Мехмед Освајач и његово доба*. Нови Сад: Матица српска.
- Božanić, S. (2012). O ratu između Matije Korvina i Đorđa Pođebrada u svetlosti kazivanja Bonfinija. *Годишњак ФФ у Новом Саду*, XXXVII-1, 415-425.
- Bonfinis, A. (1976). *Rerum Ungaricarum Decades, tomus IV – pars II*. Budapest: Akademiai Kiado.
- Borovszky, S. (1900). A nagylaki uradalom története. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 19, 519-564.
- Grotefend, H. (2006). *Računanje vremena u nemačkom srednjem i novom veku*. Novi Sad: Stylos.
- Група аутора. (1982). *Историја српског народа II*. Београд: СКЗ.
- Dinić-Knežević, D. (1975). Sremski Brankovići. *Istraživanja*, 4, 5-47.
- Зеремски, И. (1908). Српска властела Јакшићи у Угарској. *Календар Матице српске за годину 1908*: 60-61.
- Зиројевић, Олга (1971). Смедеревски санџакбег Али-бег Михалоглу. *Зборник за ИМС*, 3, 9-27.
- Ивић, А. (1909). Из историје Срба у Угарској, Од пада Смедерева до смрти деспота Вука (1459-1485). *ИМС*, 260, св. VIII, 20-43.
- Ивић, А. (1929). *Историја Срба у Војводини, Од најстаријих времена до оснивања Потиско-Поморишке границе (1703)*. Нови Сад: Матица српска.
- Ивић, А. (1908). О мегдану Дмитра Јакшића. *Српски књижевни гласник*, бр. 179, XXI, 686-690.
- Inaldžik, H. (2003). *Osmansko carstvo, Klasično doba 1300-1600*. Beograd: Utopija.
- Јиречек, К. (1981). *Историја Срба II*. Београд: Слово љубве.
- Калић-Мијушковић, Ј. (1967). *Београд у средњем веку*. Београд: СКЗ.
- Kisić, M. (2013). Antonio Bonfini kao istoriograf Ugarskog kraljevstva. *Истраживања*, 24, 129-149.
- Klaić, V. (1973). *Povijest Hrvata, od najstarijih vremena do svršetka XIX stoleća, knjiga četvrta*. Zagreb: Nakladni zavod МН.
- Константин Михајловић из Островице. (1986). *Јаничарове успомене или турска хроника*, приредио и превео Ђ. Живановић. Београд: Просвета.

- Лемајић, Н. (2006). *Српска елита на прелому епоха*. Сремска Митровица, Источно Сарајево: Историјски архив "Срем", Филозофски факултет у Источном Сарајеву.
- Lemajić, N. (1999). *Srpski narodni prvaci, glavari i starešine posle propasti srednjovekovnih država*. Novi Sad, Sremska Mitrovica: Filozofski fakultet u Novom Sadu, Istorijski arhiv "Srem".
- Lendvai, M. (1896). *Temes vármedye nemes családai I*, kötet. Budapest: A. M. Tud. Akadémia.
- Мантран, Р. (2002). *Историја Османског царства*. Београд: СЛЮ.
- Mesić, M. (1869). Pleme Berislavića. Rad JAZU, 8, 53–63.
- Митровић, К. (2004/2005). Пет писама деспота Вука Гргуревића. *Браничевски гласник*, 3/4, 63-83.
- Nagy, I., & Nyáry, A. (1877a). *Magyar diplomaciai emlékek. Mátyás király korából II*. Budapest: A. M. Tud. Akadémia.
- Nagy, I., & Nyáry, A. (1877b). *Magyar diplomaciai emlékek. Mátyás király korából III*. Budapest: A. M. Tud. Akadémia.
- Поповић, Д. (1939). Војводина у турско доба. У: Поповић, Д. (уред.) (1939). *Војводина I, од најстаријих времена до велике сеобе* (стр. 145-300). Нови Сад: Историјско друштво.
- Pray, G. (1767). *Annales regum Hungariae, ab anno Christi CMXCII ad annum MDLXIV, Complectens res gestas ab Coronatione Mathiae Corvini ad Ludovicum II, pars IV*. Vindobonae: Sumptibus Augustini Bernardi, Bibliopolae Universitatis.
- Радонић, Ј. (1923). Donado da Lezze и његова Historia Turchesca. *Годишњица Николе Чунића*, XXXII, 302-337.
- Радонић, Ј. (1923). Прилози за историју браће Јакшића. *Споменик СКА*, LIX, 65-73.
- Ређеп, Ј. (1991). *Гроф Ђорђе Бранковић и усмено предање*. Нови Сад: Прометеј... [и др.].
- Рокаи, П., Ђере, З., Пал, Т., & Касаш, А. (2002). *Историја Мађара*. Београд: СЛЮ.
- Сремац, Ђ. (1987). *Посланица о пропасти угарског краљевства*: Београд: СКЗ.
- Станојевић, С. (1901). Нешто о Јакшићима. *Нова искра*, 3, бр. 6, 164-165.
- Стојановић, Љ. (1934). *Старе српске повеље и писма 1-2*, Београд – Ср. Карловци: СКА.
- Стојановић, Љ. (1927). *Стари српски родослови и летописи*, Београд – Ср. Карловци: СКА.
- Thallóczy, L., & Áldásy, A. (1907a). *Magyarország melléktartományainak oklevéltára (1198-1526)*. Budapest: Kiadja a Magyar tudományos Akadémia.
- Thallóczy, L., & Áldásy, A. (1907b). *Magyarország melléktartományainak oklevéltára II, A. Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára, Monumenta Hungariae historica, Diplomataria XXXIII*. Budapest: Kiadja a Magyar tudományos Akadémia.
- Thúri, J. (1896). *Török történetirók, II kötet (1522-1566)*. Budapest: Kiadja A M. Tud Akadémia

- Ђирковић, С. (1970а). Rasciani regales Владислава I Јагелонца. *Зборник МС за историју*, 1, 79-82.
- Ђирковић, С (1970б). Шабац у средњем веку. У: Филиповић, С. (уред.) (1970). *Шабац у прошлости I* (стр. 85-114). Шабац: Историјски архив у Шапцу.
- Fraknói, V. (1896). *A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440-1526)*. Budapest: Kiadja az athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat.
- Fraknói, V. (1893). *Mátyás király levelei I*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Hammer, J. (1979). *Historija Turskog Osmanskog carstva*. Zagreb. Štamparski zavod »Ognjen Prica«
- Csanki, D. (1894). *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Budapest: Kiadja A Magyar Tudományos Akadémia.